

Minister Funduszy i Polityki Regionalnej

Warszawa, data: 24 lipca 2024 r.

znak sprawy: DSR-VIIa.054.8.2024.KG

Pan
Szymon Hołownia
Marszałek Sejmu RP

**Dotyczy: odpowiedzi na interpelację nr 3125 Pana Posła Daniela Milewskiego
w sprawie zagrożenia trwałą marginalizacją obszarów wiejskich i mniejszych
miast**

Szanowny Panie Marszałku,

odpowiadając na interpelację Pana Posła Daniela Milewskiego, w której zostały postawione pytania dotyczące zagrożenia trwałą marginalizacją obszarów wiejskich i mniejszych miast, przedstawiam następujące informacje.

Pytanie nr 1. Jak rząd ocenia skuteczność dotychczasowych działań polityki regionalnej w kontekście zapobiegania trwałej marginalizacji obszarów wiejskich i mniejszych miast?

oraz

Pytanie nr 10. Jakie działania podejmuje rząd w celu monitorowania i oceny skuteczności działań polityki regionalnej na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją?

Dokumenty takie jak średniookresowa strategia rozwoju kraju (śsrk) oraz Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego (KSRR) kładą szczególny nacisk na zrównoważony rozwój różnych terytoriów. W strukturze przestrzennej kraju można wyróżnić kilka obszarów, które z uwagi na różnego rodzaju czynniki negatywnie oddziałujące na ich dynamikę rozwoju, nie w pełni wykorzystują swoje możliwości rozwojowe. Są to m.in. wskazane w KSRR obszary zagrożone trwałą marginalizacją, miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, Polska Wschodnia i Śląsk.

Zakres i sposób wsparcia danego terytorium jest uzależniony od jego specyfiki. Wsparcie to obejmuje m.in. działania służące aktywizacji gospodarczej, rozwojowi lokalnych rynków pracy i mobilizacji zawodowej mieszkańców oraz poprawie dostępu do usług publicznych. Dla samorządów terytorialnych na obszarach zagrożonych marginalizacją, a także w średnich miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze przewidziane jest wsparcie służące wzmocnieniu ich potencjału administracyjnego i zarządczego. Są to także działania, których celem jest poprawa systemu finansowania, zarządzania, programowania i koordynowania działań społeczno-gospodarczych na wszystkich poziomach.

W zakresie działań służących monitorowaniu skuteczności i efektywności działań polityki regionalnej należy zaznaczyć, że stale rozwijane są zarówno systemy monitorowania, czyli gromadzenia i analizy danych, jak też system ewaluacji, czyli oceny efektów interwencji publicznych. W ramach procesu monitorowania Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej współpracuje z Głównym Urzędem Statystycznym, dzięki czemu dysponuje wartościowym źródłem danych nt. sytuacji i procesów społeczno-gospodarczych w kraju i regionach, w tym na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją. Jednym z elementów tej współpracy jest sporządzany corocznie raport nt. rozwoju regionalnego Polski będący elementem procesu monitorowania KSRR, który dostarcza informacje pozwalające właściwie ocenić skuteczność prowadzonych działań polityki regionalnej. Raport składa się z dwóch części – w pierwszej z nich analizowane są istotne zmiany w sytuacji społeczno-gospodarczej kraju i regionów w różnych przekrojach terytorialnych na tle lat poprzednich. Pozwala to na podsumowanie procesów społeczno-gospodarczych i przestrzennych zachodzących na różnych poziomach zarządzania krajem oraz prezentację kluczowych wyzwań rozwojowych, przed jakimi stoją poszczególne regiony i różne typy obszarów wskazane w KSRR. Z kolei w drugiej części zawarta jest ocena postępów i efektów realizacji celów KSRR w oparciu o ww. wskaźniki oraz dostępne analizy i ewaluacje.

Ponadto w celu wsparcia procesu monitorowania polityki regionalnej powstała sieć jednostek analitycznych koordynowana przez zlokalizowane w MFiPR Krajowe Obserwatorium Terytorialne. Jednostka ta współpracuje z 16 obserwatoriami utworzonymi w regionach, prowadząc działania na rzecz monitoringu i analizy rozwoju kraju i regionów.

Dzięki wsparciu z funduszy unijnych został zbudowany dobrze funkcjonujący system ewaluacji polityki spójności, obejmujący ponad 20 jednostek ewaluacyjnych funkcjonujących na poziomie centralnym i wojewódzkim. Jednostką koordynującą cały system ewaluacji jest powołana w MFiPR Krajowa Jednostka Ewaluacji (KJE). Ważnym aspektem systemu ewaluacji jest gromadzenie w publicznie dostępnych bazach wszystkich wykonanych raportów, w tym wniosków i rekomendacji. Większość badań realizowanych jest przy zastosowaniu zaawansowanych rygorystycznych metod badawczych co sprawia, że ich wyniki mogą być wykorzystywane w debatach krajowych i zagranicznych

dotyczących efektów realizowanych programów czy też wyzwań stojących przed politykami rozwoju.

Ważną rolę w procesie monitorowania i ewaluacji pełnią fora dyskusyjne gromadzące przedstawicieli administracji krajowej (czyli sektorów) i administracji regionalnej (samorządów 16 województw), jak też środowiska eksperckie i korporacje samorządów lokalnych. Jednym z nich jest Podkomitet ds. wymiaru terytorialnego, który powstał m.in. jako miejsce, gdzie organizowana jest dyskusja nad wnioskami i rekomendacjami wynikającymi z przeprowadzonych badań i analiz w zakresie terytorialnego oddziaływania polityk publicznych.

Należy jednocześnie zaznaczyć, że pełny obraz dot. skuteczności polityki regionalnej, w tym również w kontekście zapobiegania trwałej marginalizacji obszarów wiejskich i mniejszych miast będzie możliwy po przeprowadzeniu ewaluacji ex-post KSRR. Rozpoczęcie tego procesu planowane jest na II połowę 2024 r., natomiast jego zakończenie powinno nastąpić do końca 2025 r.

Pytanie nr 2. Czy istnieją konkretne programy rządowe wspierające inwestycje prywatne na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją? Jakie są ich efekty? oraz

Pytanie nr 5. Czy rząd rozważa wprowadzenie specjalnych zachęt dla przedsiębiorstw inwestujących na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją? Jeśli tak, to jakie?

Wspieranie inwestycji prywatnych stanowi jedno z zadań zarówno rządu, jak i administracji samorządowej. Działania podejmowane w ramach polityki regionalnej służą stworzeniu spójnego systemu, który zaoferuje rozwiązania i wsparcie uwzględniające zróżnicowane potrzeby dużych i małych firm. Przedsiębiorstwa potrzebują wsparcia w trzech obszarach: dostępu do finansowania, rozwoju modeli biznesowych oraz polepszenia otoczenia prawnego i instytucjonalnego. Działania rządu koncentrują się zarówno na wspieraniu przedsiębiorczości w ośrodkach miejskich, które charakteryzują się odpowiednim potencjałem wiedzy, nauki i gospodarki jak również na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją. Należy jednak zaznaczyć, że potencjał dający możliwości rozwoju kapitału prywatnego na tych obszarach jest bardzo zróżnicowany. Przede wszystkim promuje się tworzenie przez firmy innowacji w zakresie technologii, produktów i usług oraz dostosowanie przedsiębiorstw do standardów środowiskowych, rozwija się usługi Instytucji Otoczenia Biznesu, które zapewniają dostęp do informacji o oferowanym wsparciu, zmianach w przepisach prawnych czy warunkach prowadzenia działalności gospodarczej oraz dostęp do usług rozwojowych i innowacyjnych.

Jeśli chodzi o mniejsze ośrodki o słabszym potencjale, w tym również obszary zagrożone trwałą marginalizacją to na ich obszarze realizowane są działania m.in. w zakresie rozwoju wewnętrznego potencjału przedsiębiorstw, start-upów, dostępu do usług doradczych oraz wzmacniania kompetencji zarządczych. Odnośnie wspierania inwestycji prywatnych należy wspomnieć również o

Specjalnych Strefach Ekonomicznych, oferujące ulgi podatkowe oraz inne zachęty dla inwestorów, które często funkcjonują na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją.

Rząd tworzy warunki i rozwiązania sprzyjające realizacji inwestycji prywatnych i zachęt dla przedsiębiorców, którzy zlokalizowani są m.in. na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją.

Szczególnie Program Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki (FENG) finansowany ze środków funduszu spójności w ramach obecnej perspektywy 2021-2027, na który przeznaczono największą pulę środków (7,9 mld euro) kieruje wsparcie na tworzenie warunków do wspierania inwestycji prywatnych w wybranych sektorach. Program adresuje środki finansowe na działania dotyczące zwiększenia potencjału w zakresie badań i innowacji, wzrostu konkurencyjności MŚP oraz rozwinięcia umiejętności na rzecz inteligentnych specjalizacji. W ramach programu przewidziano instrumenty wspierające współpracę pomiędzy JST a rządem, przedsiębiorstwami i społeczeństwem w obszarze badań, rozwoju i innowacyjności. Celami programu jest w szczególności zwiększenie potencjału w zakresie badań i innowacji oraz wykorzystywania zaawansowanych technologii, wzrost konkurencyjności MŚP, rozwinięcie umiejętności na rzecz inteligentnych specjalizacji, transformacji przemysłowej i przedsiębiorczości oraz transformacja gospodarki w kierunku Przemysłu 4.0 oraz zielonych technologii.

Wsparcie w ramach programu FENG skierowane jest do przedsiębiorstw, sektora nauki, konsorcjów przedsiębiorców oraz konsorcjów przedsiębiorców z organizacjami badawczymi oraz instytucji otoczenia biznesu (ośrodków przedsiębiorczości, ośrodków innowacji, instytucji finansowych).

Program FENG jest programem krajowym, dlatego jego założenia odnoszą się do wszystkich podmiotów niezależnie od miejsca prowadzenia działalności. Program uwzględnia wsparcie dla sektorów, które zostały uznane za Krajowe Inteligentne Specjalizacje i są jednocześnie specjalizacjami regionalnymi, tym samym wsparcie z poziomu krajowego kierowane jest również na specjalizacje regionalne.

W największym instrumencie wdrażanym w ramach FENG tj. Ścieżka SMART, który stanowi 55% alokacji całego Programu przewidziano:

1. Konkursy skierowane m.in. dla projektów realizowanych na terenie miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze lub obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją.
2. Ponadto, w FENG w Priorytecie 2 „Środowisko przyjazne innowacjom” możliwe będzie wsparcie ukierunkowane na tworzenie lepszych warunków organizacyjno-prawnych oraz infrastrukturalnych dla rozwoju MŚP poprzez rozwój potencjału instytucji publicznych do prowadzenia interwencji wspierających rozwój przedsiębiorstw.

Pytanie nr 3. Jakie środki podejmuje rząd w celu wykorzystania lokalnych zasobów przy promowaniu inwestycji prywatnych na obszarach zagrożonych marginalizacją?

KSRR 2030 stanowi ramy strategiczne dla działań podejmowanych w celu wspierania rozwoju wszystkich terytoriów Polski, w tym również mniejszych ośrodków i obszarów wiejskich. Cele KSRR 2030 zakładają, iż zapewnienie wszystkim obszarom warunków do trwałego rozwoju jest kluczowym elementem w procesie działań na rzecz osiągnięcia celów rozwojowych, związanych zarówno z konkurencyjnością gospodarki, jej innowacyjnością, jak i rozwojem społecznie wrażliwym i terytorialnie zrównoważonym.

Działania podejmowane przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej dążą do możliwie największego wykorzystania potencjału gospodarczego wszystkich obszarów oraz do poprawy ich konkurencyjności, aby uchronić je przed procesem marginalizacji, polepszyć standard życia ich mieszkańców, a także przyczynić się do rozwoju polskiej gospodarki.

Polityka spójności w latach 2021-2027 realizuje cele polityki regionalnej, która koncentruje się na zmniejszaniu dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego różnych terytoriów, a w szczególności tzw. obszarów strategicznej interwencji (OSI), do których należą obszary zagrożone trwałą marginalizacją, tj. 755 gmin wiejskich i miejsko-wiejskich na terenie całej Polski. Do tych obszarów dedykowane jest specjalne wsparcie.

Odnosząc się do konkretnych możliwości wykorzystania lokalnych zasobów przy promowaniu inwestycji prywatnych na obszarach zagrożonych marginalizacją można wskazać działanie 5.1 *Zrównoważona turystyka* z programu Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021-2027 (FEPW 2021-2027), w ramach którego planowane jest wsparcie na tworzenie ponadregionalnych produktów (szlaków) turystycznych, łączących podmioty z min. 2 województw Polski Wschodniej, na bazie lokalnych i regionalnych walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych.

Z kolei w ramach działania 1.5 *Pożyczki na rozwój turystyki* FEPW 2021-2027 zaplanowano możliwość preferencyjnego wsparcia pożyczkowego dla przedsiębiorców z Polski Wschodniej działających w branży turystycznej i pokrewnych. Jest to wsparcie dla firm na budowę, rozbudowę, remont lub wyposażenie obiektów służących prowadzeniu działalności gospodarczej w branży turystycznej i pokrewnych.

Pytanie nr 4. W jaki sposób rząd planuje integrować świadczenie usług na obszarach wiejskich i w mniejszych miastach, aby przeciwdziałać trwałej marginalizacji?

Usługami, które mają znaczący wpływ na rozwój i codzienne życie społeczności lokalnych, w tym m.in. tych z obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, są usługi społeczne. Są to różnego rodzaju działania, które mają zapewnić wsparcie osobom tego potrzebującym w codziennym funkcjonowaniu. Wsparcie to

obejmuje między innymi usługi opiekuńcze, usługi asystenckie dla osób z niepełnosprawnościami, usługi w ośrodkach wsparcia, usługi w rodzinnych domach pomocy, kluby seniora czy usługi świadczone w mieszkaniach wspomaganych. Usługi społeczne realizowane są ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego + w ramach programów regionalnych, a zakres form wsparcia różni się nieznacznie w zależności od zapisów programowych dokumentów danego województwa.

W celu integracji i koordynacji usług społecznych m.in. na obszarach wiejskich i w mniejszych miastach, realizowane są w ramach programów regionalnych projekty polegające m.in. na rozwoju Centrów Usług Społecznych (CUS). Centra te umożliwiają połączenie informacji o usługach i dostępnym wsparciu w tak zwanym „jednym okienku”. Rozwój CUS umożliwi mieszkańcom gmin, które zdecydują się na ich utworzenie, lepszy dostęp do wsparcia. Dotyczy to przede wszystkim seniorów, będących jedną z grup najczęściej korzystających z tych usług. Ponadto na obszarach wiejskich realizowane mogą być także usługi w ramach gospodarstw opiekuńczych. Ideą tych gospodarstw jest stworzenie na terenach wiejskich miejsc, w których m.in. osoby starsze mają zapewnione usługi opiekuńcze, aktywnie spędzą czas wolny i w których otrzymają wsparcie umożliwiające integrację społeczną.

Należy również zaznaczyć, że zgodnie z założeniami KSRR integrowanie programowania polityki rozwoju społecznego na poziomie lokalnym ma służyć poprawie jakości i dostępności usług społecznych. Ma to zostać osiągnięte poprzez odpowiednie zmiany legislacyjne, które pozwolą na skoncentrowanie zagadnień zawartych w programach sektorowych w zakresie m.in. problematyki osób niepełnosprawnych, rynku pracy, wsparcia rodziny w jednolitym dokumencie – Lokalnym Programie Rozwoju Społecznego. Umożliwi to samorządom kompleksowe podejście do dotyczących ich wyzwań społecznych.

Pytanie nr 6. Jakie kroki podejmuje rząd w celu przezwyciężenia uwarunkowań historycznych i społeczno-gospodarczych przyczyniających się do trwałej marginalizacji obszarów wiejskich i mniejszych miast?

Z inicjatywy Rządu podejmowane są inicjatywy mające zapobiegać dalszej marginalizacji niektórych obszarów. Należy do nich zaliczyć np. dedykowane działania w programach wieloletnich, koordynowanych przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego, służące m.in. stworzeniu warunków do rozwoju zrównoważonej turystyki w oparciu o endogeniczne potencjały, a także wzrostowi atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wsparcia. Do programów tych należą:

1) program wieloletni pod nazwą „Rządowy program rozwoju północno-wschodnich obszarów przygranicznych na lata 2024-2030”, przyjęty przez Radę Ministrów uchwałą nr 19 w dniu 25 marca 2024 r.;

2) program wieloletni pod nazwą „Rządowy program na rzecz zwiększania szans rozwojowych Ziemi Słupskiej na lata 2019-2026”, przyjęty przez Radę Ministrów uchwałą nr 117/2019 w dniu 7 października 2019 r.

Ponadto w ramach perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2021-2027 realizowane są różne programy wspierane ze środków unijnych. Jednym z nich jest program ww. program FEPW 2021-2027. Zakres terytorialny programu obejmuje 5 dotychczasowych regionów Polski Wschodniej (lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie) oraz regionu statystycznego mazowiecki regionalny (część województwa mazowieckiego bez Warszawy i dziewięciu otaczających ją powiatów).

Celem głównym programu jest utrwalenie warunków sprzyjających konkurencyjności makroregionu oraz wyższej jakości życia w Polsce Wschodniej. Budżet programu wynosi: 2,65 mld EUR z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Program ma umożliwić wsparcie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw z makroregionu, zwiększenie atrakcyjności miast i podniesienie jakości życia mieszkańców w dobie zmian klimatu, zwiększenie dostępności transportowej Polski Wschodniej oraz rozwój społeczno-gospodarczy dzięki turystyce.

Odnosząc się do kwestii przewyższania uwarunkowań przyczyniających się do trwałej marginalizacji obszarów wiejskich i mniejszych miast, należy podkreślić, iż w działaniu pn. 3.1 *Zrównoważona mobilność miejska* beneficjentami projektów będą miasta powyżej 50 tys. mieszkańców (ustawowo zobligowani organizatorzy transportu miejskiego) czyli miasta wojewódzkie Polski Wschodniej, miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze oraz miasta subregionalne z podregionów z najwyższą kumulacją gmin zmarginalizowanych.

Z kolei w ramach działania 2.2 *Adaptacja do zmian klimatu* przewidziano wsparcie inwestycji oraz opracowanie dokumentów planistycznych z zakresu adaptacji do zmian klimatu. Wsparcie skierowane jest do miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze oraz innych miast subregionalnych z podregionów z najwyższą kumulacją gmin zmarginalizowanych – w obu przypadkach z przedziału 20-100 tys. mieszkańców.

W ramach przewyższania uwarunkowań społeczno-gospodarczych kolejnym programem wspierającym działania w tym zakresie jest Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 (FEnIKS 2021-2027). Celem Programu jest głównie podejmowanie inwestycji o strategicznym znaczeniu dla kraju w obszarach środowiska, energii, transportu, kultury oraz zdrowia. Realizowane inwestycje będą przyczyniały się przede wszystkim do konwergencji na poziomie całego kraju oraz regionów, zgodnie z celami polityki spójności Unii Europejskiej. W ramach procesu zmniejszania dysproporcji pomiędzy regionami kraju oraz UE, wsparcie z programu FEnIKS 2021-2027 będą mogły otrzymać wszystkie jednostki samorządu terytorialnego na jednakowych zasadach (w tym również potencjalnie gminy zidentyfikowane jako zagrożone trwałą marginalizacją w okresie programowania 2021-2027, z uwzględnieniem

podziału wsparcia pomiędzy poziom krajowy i regionalny) w takich obszarach jak: gospodarka odpadami, gospodarka wodno-ściekowa, bioróżnorodność, rekultywacja i remediacja terenów zdegradowanych działalnością gospodarczą, rozwój odnawialnych źródeł energii, infrastruktura kultury oraz ochrona zdrowia.

Podkreślić należy, że w programie FEnIKS 2021-2027 podejmowane są w ostatnim czasie wysiłki w celu szerszego uwzględnienia wsparcia dla jednostek samorządu terytorialnego, niż to miało miejsce w ubiegłych latach. Przykładowo w obszarze kultury, pomimo wcześniejszych decyzji o ograniczeniu wsparcia głównie do rządowych instytucji kultury, Ministerstwo Funduszy i Rozwoju Regionalnego razem z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego podjęło decyzję o objęciu dofinansowaniem inwestycji realizowanych przez miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze (139 miast). Decyzja ta spotkała się z dużą przychylnością samorządów terytorialnych, które w ubiegłych latach mogły starać się o realizację inwestycji o mniejszej skali, przede wszystkim w ramach programów regionalnych. Pierwszy konkurs w ramach programu FEnIKS 2021-2027 obejmujący ww. działania w zakresie rozwoju infrastruktury kultury oraz ochrony i podniesienia atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego został ogłoszony 30 kwietnia 2024 r. na łączną kwotę dofinansowania z funduszy UE wynosząca 800 mln zł.

Jednocześnie należy zauważyć, że w procesie wdrażania programu FEnIKS 2021-2027, na poziomie kryteriów wyboru projektów uwzględnione zostały mechanizmy preferowania obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. Przykładowo, w kryteriach horyzontalnych wyboru projektów ustanowione zostało kryterium odnoszące się do obszarów strategicznej interwencji wskazanych w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego. Dzięki temu projekty realizowane na obszarze miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze lub na obszarze zagrożonym trwałą marginalizacją mogą otrzymać dodatkowe 3 pkt w procesie oceny wniosku o dofinansowanie. Należy zaznaczyć, że kryterium to ma charakter rozstrzygający w sytuacji, gdy projekty otrzymają tę samą liczbę punktów w konkursie. Kolejny 1 pkt mogą trzymać projekty realizowane na kolejnych dwóch OSI, tj. na obszarze Polski Wschodniej lub na Śląsku.

W zakresie działań podejmowanych w tym zakresie przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) warto wspomnieć, że Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (KOWR) od wielu lat wspiera działania lokalnej społeczności zmierzające do poprawy warunków życia na obszarach wiejskich głównie po byłych PGR. Głównymi działaniami na rzecz lokalnej społeczności jest nieodpłatne przekazywanie nieruchomości (m.in. pod boiska, place zabaw) na rzecz gmin oraz infrastruktury towarzyszącej osiedlom po byłych PGR na rzecz samorządów lub spółdzielni mieszkaniowych. W przypadku przejęcia infrastruktury istnieje możliwość udzielania bezzwrotnej pomocy finansowej na doprowadzenie tej infrastruktury do należytego stanu technicznego.

Zgodnie z art. 24 ust. 11 ustawy z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (Dz. U. z 2024 r. poz. 589), udzielana przez KOWR bezzwrotna pomoc finansowa może dotyczyć: 1) budowy, remontu oraz przebudowy budynków i lokali, obiektów infrastruktury technicznej oraz innego majątku przekazanego na podstawie art. 43 ust. 2 i art. 44 ww. ustawy bez uprzedniego doprowadzenia ich do należytego stanu technicznego (art. 24 ust. 12 pkt 1 ww. ustawy), 2) działalności wydawniczej, prowadzenia badań naukowych, szkoleń, konferencji, seminariów i konkursów w zakresie zadań KOWR (art. 24 ust. 12 pkt 2 ww. ustawy), 3) budowy, remontu oraz przebudowy urzędzeń, obiektów i sieci energetycznych, wodnokanalizacyjnych, ciepłowniczych, oraz telekomunikacyjnych, przekazanych na podstawie art. 24 ust. 6 ww. ustawy bez uprzedniego doprowadzenia ich do należytego stanu technicznego (art. 24 ust. 12 pkt 3 ww. ustawy), 4) budowy, remontu oraz przebudowy dróg na nieruchomościach przekazanych przez KOWR na rzecz jednostek samorządu terytorialnego, bez uprzedniego doprowadzenia ich do należytego stanu technicznego (art. 24 ust. 12 pkt 3a ww. ustawy), 5) przedsięwzięć edukacyjnych, kulturalnych, sportowych i turystycznych realizowanych na obszarach wiejskich oraz działalności z zakresu kultury fizycznej i zdrowia publicznego na obszarach wiejskich (art. 24 ust. 12 pkt 4 ww. ustawy), 6) wsparcia działalności podmiotów realizujących zadania w obszarze umacniania i doskonalenia hodowli roślin uprawnych oraz hodowli zwierząt gospodarskich, ochrony środowiska, a także zapobiegania pożarom, klęskom żywiołowym i innym miejscowym zagrożeniom na obszarach wiejskich (art. 24 ust. 12 pkt 5 ww. ustawy).

W 2023 r. KOWR zawarł 361 umów na przyznanie bezzwrotnej pomocy finansowej w łącznej wysokości 34 385,67 tys. zł, natomiast wypłacił ogółem 27 895,02 tys. zł, z tego: 26 135,60 tys. zł na podstawie 349 decyzji wydanych w 2023r., 1 719,94 tys. zł na podstawie 13 decyzji wydanych w 2022r., 39,48 tys. zł na podstawie jednej decyzji wydanej w 2021r.

Bezzwrotna pomoc finansowa wypłacona przez KOWR w 2023 r. została przeznaczona na refinansowanie kosztów 363 inwestycji i przedsięwzięć, tj.: 44 inwestycji w zakresie budowy i remontu dróg oraz chodników (14 888,15 tys. zł), 6 inwestycji w zakresie sieci wodno-kanalizacyjnej (5 605,63 tys. zł), organizacji 247 przedsięwzięć o charakterze edukacyjno-kulturalnym (3 742,06 tys. zł), organizacji 30 zawodów jeździeckich (1 626,38 tys. zł), organizacji 9 konkursów/pokazów hodowlanych koni (742,33 tys. zł), 4 inwestycji w zakresie budowy, remontu i przebudowy budynków, lokali, obiektów infrastruktury technicznej oraz innego majątku (575,88 tys. zł), organizacji 6 szkoleń i konferencji (235,72 tys. zł), organizacji 9 zawodów sportowych (171,20 tys. zł), przeprowadzenia 4 badań naukowych (150 tys. zł), zakupu samochodu przystosowanego do przewozu osób niepełnosprawnych (80,00 tys. zł), organizacji 3 przedsięwzięć turystycznych (77,67 tys. zł).

Beneficjentami wypłaconej w 2023 r. bezzwrotnej pomocy finansowej były:

- 1) gminy, w tym miasta i powiaty (22 264,38 tys. zł),
- 2) kluby jeździeckie (2 256,22 tys. zł),
- 3) spółdzielnie mieszkaniowe (1 477,02 tys. zł),
- 4) stowarzyszenia i fundacje (755,66 tys. zł),
- 5) wyższe uczelnie i inne szkoły (329,30 tys. zł),
- 6) koła gospodyń wiejskich (257,60 tys. zł),
- 7) ochotnicze straże pożarne (154,93 tys. zł),
- 8) inne instytucje (399,91 tys. zł).

Ogółem w latach 2017–2023 KOWR wypłacił ze środków pochodzących z gospodarowania nieruchomościami rolnymi Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa bezzwrotną pomoc finansową na podstawie 1,4 tys. umów na łączną kwotę 155,3 mln zł. Najwięcej środków finansowych wypłacono gminom na inwestycje w zakresie budowy i remontu dróg oraz chodników, a także infrastruktury gospodarki wodno-ściekowej (sieci wodociągowych i kanalizacyjnych, oczyszczalni ścieków, stacji uzdatniania wody).

Ponadto w trakcie przygotowania zasad wsparcia dla inwestycji z działania A1.4.1 w ramach Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO), MRiRW wypracowało rozwiązanie mające na celu premiowanie terenów popegeerowskich. W dokumencie pn. „Kryteria wyboru ostatecznych odbiorców wsparcia dla przedsięwzięć w ramach inwestycji A1.4.1. Inwestycje na rzecz dywersyfikacji i skracania łańcucha dostaw produktów rolnych i spożywczych oraz budowy odporności podmiotów uczestniczących w łańcuchu Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności” wskazano kryterium premiujące pn. „Przedsięwzięcie jest realizowane w powiatach, w których występowały PGR-y”.

Pytanie nr 7. Czy istnieją plany rządu na poprawę infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją? Jakie działania są planowane w tym zakresie?

oraz

Pytanie nr 9. Jak rząd planuje zwiększyć atrakcyjność inwestycyjną obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją? Czy istnieją konkretne inicjatywy w tym zakresie?

W dniu 25 marca br. Rada Ministrów przyjęła uchwałę nr 19, na podstawie której powołano program wieloletni pod nazwą „Rządowy program rozwoju północno-wschodnich obszarów przygranicznych na lata 2024–2030”. Program ten obejmuje swoim zasięgiem pas 21 przygranicznych powiatów i wchodzących w ich skład gmin oraz 4 miasta na prawach powiatu, znajdujące się w bliskiej odległości od granicy. Wnioskodawcą i beneficjentem w ramach ww. Programu mogą być JST, czyli powiaty oraz poszczególne gminy je tworzące, położone na obszarze objętym Programem, tj.:

- 1) w województwie lubelskim: powiaty: bialski, chełmski, hrubieszowski, tomaszowski i włodawski oraz miasto Biała Podlaska i miasto Chełm;
- 2) w województwie podkarpackim: powiaty: bieszczadzki, jarosławski, lubaczowski i przemyski oraz miasto Przemyśl;

3) w województwie podlaskim: powiaty: augustowski, białostocki, hajnowski, sejneński, siemiatycki, sokólski i suwalski oraz miasto Suwałki;

4) w województwie warmińsko-mazurskim: powiaty: bartoszycki, braniewski, gołdapski, kętrzyński i węgorzewski.

Źródłem finansowania realizacji Programu będą dotacje z rezerwy celowej budżetu państwa w łącznej wysokości 500 mln złotych, z czego każde z 4 ww. województw otrzyma po 125 mln złotych. W sumie na lata 2024-2030 na dofinansowanie działań z zakresu polityki rozwoju JST północno-wschodnich obszarów przygranicznych przypadnie co najmniej 625 mln złotych łącznie z wkładem własnym JST.

W Programie wyznaczono cztery podstawowe działania do objęcia wsparciem. Są to: Działanie 1. *Poprawa infrastruktury drogowej oraz infrastruktury towarzyszącej i poprawa bezpieczeństwa drogowego*; Działanie 2. *Zielona i niebieska infrastruktura dla ochrony środowiska naturalnego*; Działanie 3. *Stworzenie warunków do rozwoju zrównoważonej turystyki w oparciu o endogeniczne potencjały*; Działanie 4. *Działania służące poprawie stanu infrastruktury edukacyjnej, zdrowotnej i społecznej w celu zwiększenia dostępności lub jakości usług publicznych*. Każda z uprawnionych JST może uzyskać w ramach programu maksymalnie 2 dotacje w okresie trwania programu. Maksymalna kwota pojedynczej dotacji w ramach programu to 2 mln zł. Zakres przedmiotowy oraz terytorialny Programu powoduje, że jego realizacja przyczyni się do poprawy infrastruktury technicznej i społecznej, a także do zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją na obszarach Polski wschodniej oraz północno-wschodniej.

Z kolei w programie FEnIKS 2021-2027 istnieją mechanizmy terytorialne ukierunkowane na konkretne obszary problemowe, jednakże mają one charakter uzupełniający wobec podstawowego zakresu interwencji. Przykładowo w obszarze infrastruktury społecznej, jaką jest infrastruktura ochrony zdrowia, wszystkie projekty infrastrukturalne realizowane ze środków unijnych muszą być zgodne z właściwą mapą potrzeb zdrowotnych oraz muszą posiadać pozytywną opinię o celowości inwestycji. Należy jednak zauważyć, że przyjęte mechanizmy wdrożeniowe dla obszaru ochrony zdrowia wspierają realizację inwestycji pod kątem potrzeb regionalnych. Podstawowym celem map potrzeb zdrowotnych jest wskazanie miejsc o największym zapotrzebowaniu na dany rodzaj wsparcia na podstawie przeprowadzonej analizy terytorialnej dostępności infrastruktury (tzw. białe plamy).

W ww. Programie zostało przyjęte założenie o zastosowaniu preferencji dla podmiotów działających na obszarach słabiej rozwiniętych gospodarczo i terenów wiejskich oraz obszarów zagrożonych utratą/ograniczeniem dostępu do podstawowej opieki zdrowotnej (POZ). Bazując na analizach zawartych w mapach, stwierdzono, że czas oczekiwania na poszczególne świadczenia zdrowotne i wizyty w poradniach w całej Polsce jest różnorodny. Dlatego interwencja w ramach przedmiotowego Programu zostanie skierowana głównie

na obszary gdzie w danym zakresie świadczeń/jednostce chorobowej występują problemy z dostępnością do świadczeń. Największe znaczenie dla poprawy dostępności do usług zdrowotnych na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją będą miały projekty w zakresie wsparcia jednostek podstawowej opieki zdrowotnej.

Ponadto należy wspomnieć o realizowanych przez MRiRW działaniach mających na celu przyspieszenie transformacji energetycznej obszarów wiejskich, które w największym stopniu zagrożone są ubóstwem energetycznym, poprzez zmiany regulacji prawnych oraz wsparcie inwestycyjne dla instalacji odnawialnych źródeł energii. Inwestycje w OZE na obszarach wiejskich powinny mieć wymiar lokalny, wykorzystywać lokalnie dostępne zasoby oraz odpowiadać lokalnym potrzebom. Podejmowane działania powinny wpłynąć na zwiększenie bezpieczeństwa i samowystarczalności energetycznej oraz obniżenie kosztów pozyskania energii przez rolników, przedsiębiorców i mieszkańców obszarów wiejskich.

Dodatkowo Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej wdraża program „Energia dla wsi”, którego całkowity budżet obecnie wynosi 1 mld złotych, a źródłem finansowania są środki Funduszu Modernizacyjnego. Okres realizacji Programu obejmuje lata 2023-2030. Beneficjentami są rolnicy oraz istniejące i mające powstać spółdzielnie energetyczne. Wsparcie obejmuje biogazownie rolnicze, elektrownie wodne, turbiny wiatrowe i instalacje fotowoltaiczne o mocy do 1 MW (dla rolników) oraz do 10 MW (dla spółdzielni energetycznych) wraz z towarzyszącymi im magazynami energii. W zależności od rodzaju instalacji OZE wsparcie może zostać udzielone w formie dotacji do 20 mln zł lub pożyczki do 25 mln zł. Intensywność wsparcia wynosi w przypadku dotacji do 65% kosztów kwalifikowanych, w przypadku pożyczki do 100% kosztów kwalifikowanych. Pierwszy nabór wniosków trwał od 25 stycznia 2023 r. do 29 lutego 2024 r. Z uwagi na bardzo duże zainteresowanie programem, podjęto prace nad zwiększeniem jego budżetu do 3 mld zł. Planowane jest uruchomienie kolejnego naboru wniosków.

W ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027 należy wspomnieć o Interwencji I.10.2 „Inwestycje w gospodarstwach rolnych w zakresie OZE i poprawy efektywności energetycznej”, która polega na dofinansowaniu do: 1,5 mln zł do budowy biogazowni rolniczych do 50 kW, 200 tys. zł. do zakupu modułów fotowoltaicznych do 50 kW wraz z magazynami energii, pompami ciepła i kolektorami słonecznymi, 200 tys. zł do systemów poprawiających efektywność energetyczną budynków gospodarskich służących produkcji rolnej (kotły na biomasę, systemy odzyskiwania ciepła, przeszklenia dachowe, oświetlenia LED, termomodernizacja budynków gospodarskich służących do produkcji rolnej). Nabór wniosków trwał od 25 stycznia 2024 r. do 23 lutego 2024 r. Całkowity budżet dla tej interwencji to 1,16 mld zł. W najbliższych miesiącach planowane jest uruchomienie kolejnego naboru wniosków.

W ramach Inwestycji A1.4.1. „Inwestycje na rzecz dywersyfikacji i skracania łańcucha dostaw produktów rolnych i spożywczych oraz budowy odporności podmiotów uczestniczących w łańcuchu” w ramach KPO (za którą odpowiada Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi) przewidziano wsparcie na inwestycje proekologiczne, w tym biogazownie, infrastrukturę do składowania i zagospodarowania odpadów oraz odnawialne źródła energii. W zależności od naboru wniosków i rodzaju wnioskodawcy maksymalna intensywność wsparcia wynosiła: 1) do 50%-70% kosztów kwalifikowalnych (w przypadku naborów dla MŚP przetwórstwa rolno-spożywczego, dużych przedsiębiorstw oraz rolników i rybaków), do których - obok kosztów związanych z przetwórstwem – zaliczane są m.in. koszty zakupu infrastruktury i urządzeń do składowania i zagospodarowania odpadów, oczyszczalni ścieków, biogazowni, systemów fotowoltaicznych, słonecznych systemów grzewczych, instalacji odzysku ciepła, pomp ciepła, kotłów i pieców na biomasę, a także zastosowania czynników chłodniczych o zmniejszonym lub neutralnym oddziaływaniu na środowisko. 2) do 100% kosztów kwalifikowalnych (w przypadku naboru dla organizacji pozarządowych zajmujących się redystrybucją żywności na cele społeczne), gdzie kwalifikowalny był koszt budowy, w tym rozbudowy, przebudowy lub remontu połączonego z modernizacją infrastruktury i urządzeń do składowania i zagospodarowania odpadów, oczyszczalni ścieków, biogazowni, systemów fotowoltaicznych, magazynów energii, słonecznych systemów grzewczych, instalacji odzysku ciepła, pomp ciepła, kotłów i pieców na biomasę, a także zastosowania czynników chłodniczych o zmniejszonym lub neutralnym przechowywaniem.

Jednocześnie w ramach pierwszej rewizji KPO dodano inwestycję mającą na celu budowę i modernizację sieci dystrybucyjnych elektroenergetycznych na obszarach wiejskich, w celu zwiększenia możliwości przyłączenia nowych instalacji OZE. Planowany budżet na realizację tych inwestycji to blisko 1 mld euro, a za inwestycję odpowiada Ministerstwo Klimatu i Środowiska.

Oprócz inwestycji indywidualnych, odnawialne źródła energii na obszarach wiejskich mogą rozwijać się w formie spółdzielni energetycznych. Zasady działania spółdzielni energetycznych regulują przepisy ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii (Dz. U. z 2023 r. poz. 1436 z późn. zm.). Przedmiotem działania spółdzielni energetycznych jest wspólne wytwarzanie i zużywanie energii elektrycznej, ciepła lub paliw gazowych. Każda spółdzielnia energetyczna ma swobodę doboru rodzaju i wielkości instalacji odnawialnych źródeł energii w zależności od rodzaju i ilości zidentyfikowanego zapotrzebowania na dany rodzaj energii. Członkowie spółdzielni energetycznych samodzielnie ustalają również zasady wzajemnych rozliczeń za wytwarzaną i zużywaną energię. Spółdzielnie energetyczne korzystają z preferencyjnych warunków funkcjonowania tj. systemu rozliczeń na podstawie upustów, zwolnienia z części opłat dystrybucyjnych, zwolnienia z podatku akcyzowego, gdy moc wszystkich instalacji w ramach spółdzielni energetycznej nie przekracza 1 MW.

Opracowano również ustawę z dnia 13 lipca 2023 r. o ułatwieniach w przygotowaniu i realizacji inwestycji w zakresie biogazowni rolniczych, a także ich funkcjonowaniu oraz rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 października 2023 r. w sprawie szczegółowej listy substratów możliwych do wykorzystania w biogazowni rolniczej. W przepisach tych m.in. skrócony został proces wydawania decyzji administracyjnych, wprowadzono ułatwienia w lokalizowaniu biogazowni rolniczych w gospodarstwach rolnych i zakładach rolno-spożywczych, w wykorzystaniu lokalnego potencjału substratu oraz w zakresie wykorzystania produktu pofermentacyjnego.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi odpowiada również za realizację inwestycji B3.1.1 w ramach KPO, której celem jest wsparcie jednostek samorządu terytorialnego w zakresie budowy/modernizacji infrastruktury wodno-kanalizacyjnej na obszarach wiejskich. Budżet tej inwestycji to ok. 204 mln EUR.

W ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 przewidziano wdrażanie interwencji I.10.10 *Infrastruktura na obszarach wiejskich oraz wdrożenie koncepcji inteligentnych wsi*. W ramach tej interwencji przewiduje się realizację wybranych elementów koncepcji inteligentnych wsi obejmujących inwestycje infrastrukturalne, które w sposób oddolny, kompleksowy i innowacyjny pozwolą na rozwiązanie konkretnego oraz istotnego problemu na danym terenie. Zakres wsparcia w ramach niniejszej interwencji odnosić się będzie np. do poprawy jakości życia ludności, ograniczenia niekorzystnych trendów demograficznych, podniesienia jakości usług publicznych, poszanowania środowiska przyrodniczego, zwiększenia zatrudnienia oraz włączenia cyfrowego. W szczególności planuje się wsparcie działań odpowiadających na zdiagnozowane potrzeby społeczności lokalnych i angażujących ich zasoby lokalne. W ramach tej interwencji można zatem potencjalnie wspierać działania ograniczające wykluczenie komunikacyjne mieszkańców obszarów wiejskich. W ramach przedmiotowej interwencji wysokość pomocy udzielonej na realizację operacji nie będzie mogła przekroczyć 10 mln zł a pomoc przyznaje się na operację o planowanej wysokości kosztów kwalifikujących się do wsparcia powyżej 1,5 mln zł.

W zakresie planów na podniesienie atrakcyjności obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, należy zwrócić uwagę, iż program FEPW 2021-2027 stanowi dodatkowy instrument polityki spójności UE, który wzmacnia interwencję innych programów krajowych i regionalnych, w celu przyspieszenia tempa rozwoju obszaru strategicznej interwencji (OSI) jakim jest Polska Wschodnia. Ponadto niektóre działania FEPW 2021-2027 bezpośrednio skierowane są do dwóch innych OSI: miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (*Adaptacja do zmian klimatu, Zrównoważona mobilność miejska*) oraz obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją (*Zrównoważona turystyka*).

Pytanie nr 8. Jakie są główne założenia polityki rządowej dotyczącej obszarów opóźnienia urbanizacyjnego, obszarów szoku transformacyjnego oraz peryferii wewnętrznych?

Rząd planuje różnego rodzaju inicjatywy wspierające zrównoważony rozwój miast i obszarów wiejskich w ramach polityki regionalnej. Kluczowym elementem strategii jest wspieranie rozwoju OSI, którymi są Polska wschodnia oraz Śląsk, a także miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Precyzyjne wyznaczenie OSI oraz ich potrzeb wpływa na tworzenie instrumentów terytorialnych, które są dostosowane do specyficznych potrzeb rozwojowych tych obszarów. Preferencje w programach wsparcia oraz integracja działań w ramach różnorodnych polityk publicznych mają na celu lepsze ukierunkowanie terytorialne interwencji.

Jako przykład obszaru szoku transformacyjnego można wskazać województwo śląskie, które jest jednocześnie największym w Europie czynnym regionem górniczym. Trwająca już obecnie w regionie transformacja energetyczna znacząco przyspieszy w nadchodzących latach. Stąd też region jest głównym beneficjentem Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST) w ramach którego otrzyma ponad 2,2 mld EUR do wykorzystania na działania łagodzące skutki transformacji energetycznej. To największa pojedyncza alokacja tego funduszu na region węglowy w całej UE.

W ramach programu Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 województwo śląskie będzie dysponowało środkami w wysokości ok. 5,14 mld euro, w tym ok. 2,09 mld euro z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, ok. 0,83 mld euro z Europejskiego Funduszu Społecznego Plus oraz ok. 2,22 mld euro z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (w tym ok. 1,25 mld euro z instrumentu NextGenerationEU wydatkowanego do 2026 roku).

W perspektywie finansowej na lata 2021-2027 województwo śląskie zostało zaklasyfikowane do kategorii tzw. regionów słabiej rozwiniętych, tj. regionów w których poziom PKB na mieszkańca wynosi mniej niż 75% średniego PKB w UE.

Jako przykład obszaru opóźnienia urbanizacyjnego można wskazać województwa Polski wschodniej, które stanowią obszary o istotnej koncentracji działań europejskiej polityki regionalnej. W perspektywie finansowej na lata 2021-2027 oprócz programu regionalnego w województwach kontynuowane jest wsparcie z poziomu kraju dla makroregionu Polski Wschodniej w ramach programu FEPW 2021-2027. Działania realizowane w ramach FEPW 2021-2027 skupiają się na wzmocnieniu warunków sprzyjających konkurencyjności gospodarki oraz wyższej jakości życia w makroregionie Polski Wschodniej.

Realizowane są również liczne projekty, inicjatywy oraz programy dedykowane samorządom lokalnym. W latach 2020-2023 realizowano projekt strategiczny KSRR pn. Centrum Wsparcia Doradczego (CWD). CWD to innowacyjny projekt strategiczny, którego celem było wzmocnienie sprawności administracyjnej jednostek samorządu terytorialnego (gminnych i powiatowych), w tym poprawa ich kompetencji do zarządzania strategicznego oraz inicjowania i realizacji kompleksowych przedsięwzięć rozwojowych, w partnerstwie społeczno-gospodarczym i z innymi jednostkami samorządu terytorialnego.

CWD skierowane zostało do ponad 700 samorządów lokalnych, głównie z obszarów funkcjonalnych uwzględniających dwa typy OSI: miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze i obszary zagrożone trwałą marginalizacją.

Z poważaniem

wz. Ministra

Jan Szyszko

Sekretarz Stanu

/podpisano elektronicznie/